

ARKEOLOJİNİN ROLÜ

Nakleden: *Bilâl Azîz*

Profesör *Albert Gabriel*

Arkeoloji ve arkeoloğlar ekseriya, nükteli alaylara maruz kalırlar. Filhakika itiraf etmek lâzımdır ki bazı âlimler de çok defa halkın nazarında komik vaziyete düşmüşlerdir. Labiche sağ olsaydı son zamanlardaki Glozel hâdiselerini günü gününe kaydederek Grammaire adlı meşhur vodvilinin zevkli ve canlı bir eşini vücade getirebilirdi. Fakat bu gibi zarflarımız yüzünden yüz senedenberi beşerî ilme bu kadar kıymetli hizmetler ifa eden bir ilmi de tezyif etmek doğru değildir.

Hekimler de, avukatlar da aynı muameleye maruz kalırlar; fakat bu hal hiçbirinin umurunda bile değildir. Lâkin arkeoloğları tezyif etmekten daha vahim olan şey arkeolojiyi — zararlı değilse bile — lüzumsuz bir ilim haline koyan birtakım kaideler ve nazariyeler kurmaktır. Esasında bu tez bayağı ve pek simpliste'dir ki kısaca şöyle ifade edilebilir:

“Beşerî faaliyetler arasında serveti, rahat ve refahı arttırmaya yaramıyan her şey lüzumsuz bir iştir. Enerjiyi israf etmekten başka bir şey olamaz.

Binlerce sene evvel insanların şu veya bu suretle yaşamış olmalarından bana ne? Saraylarını, mabetlerini şu veya bu modaya göre yapmış olmaları, düşüncelerini tuhaf, işaretlerle taşlara kazmış olmaları, bütün bu bir daha çıkmamak üzere göçüp giden devirlere ait malûmat neye yarar? Eğer ben kendim iyi bir evde yatıp kalkıyor, karnımı iyi doyuruyor, iyi giyiniyorsam ve her yeni doğan gün hayatımın, mevcudiyetimin maddî nizamında bir terakki husule getiriyorsam kendimi memnun addederim.”

Bu kadar mutlak bir realizmi pek boş gören ve daha yüksek emellere malik olanlar bile arkeoloji'yi bir fikrî tekâmül unsuru saymazlar.

Bunların nazarında arkeoloji münhasıran dilettante'lerin tecessüsünü izaletmekten başka bir şeye yaramaz ve herhalde pahalı bir lüksten ibarettir.

Hattâ daha ileriye giderek şöyle düşünenler de vardır:

Terakki yolunda azimkârane ilerlemek ve bu terakkinin vücade gelmesine iştirak etmek istiyen her millet, arkeoloğları yetiştirmek ve bunların vazifesini kolaylaştırmakla kendi damı altında gözleri musirrane maziye dikili, mürteci kafalar barındırmak tehlikesine maruzdur; bunlar içtimâî cihazın tufeylî çarklarıdır ki makinanın işlemini geciktirir ve ahengi bozar.

İşte bunun içindir ki bu asrın iptidasında bazı ukalâlar müzeleri yıkmayı, tarihî kütüphaneleri yakmayı, eski şehirleri hâk ile yeksan etmeyi, eski abideleri dinamitle fırlatıp atmayı ve bundan sonra yeni şehirle yeni cemiyeti her türlü arkeolojiden ari bir zemin üzerine kurmayı teklif etmişlerdir. Bunlar delil-

lerinin zafını kâfi derecede örtemiyen birtakım tamtıraklı sözlerle ifade edilmiş çocukça paradokslardır.

Bu teklifler bazan hakaretli bir gururu ve derin bir cehaleti gösterir. Fakat bunlar binbir türlü haklı hayran bırakmanın müfrit bir şeklinden başka bir şey olamaz. İlme münhasıran intifai (ütilitaire) bir vazife tahmil eden telâkkilerle iş uzağa varır. Bu telâkkilerin neticeleri en son haddine vardırıldığı takdirde aynile heyetin, yüksek riyaziyatın, felsefe ve filolojinin de reddedilmesini icap eder. Filhakika en karışık makinelerin inşası için mahalli tatbiki olmıyan mücerret mefhumdan ibaret bazı riyaziye nazariyelerini bilmeğe lüzum olmadığı bariz bir hakikattir.

Şüphe yoktur ki fonetik veyahut mukayeseli gramer kanunları bazan pek ince fakat bir dilin tekâmülü üzerine doğrudan doğruya tesiri olmıyan pek ince müşahedelerin terkiibinden başka bir şey de değildir. Ve bu takdirde, mantıkan tarihi tetkiklerin heyeti mecmuasını köhne mobilya teferrüatı içine atmak icap ederdi.

Zira, buna hiç şüphe yoktur ki, tarih, arkeoloji ile baştan başa değiştirilmediği zamanlarda da şayanı hayret derecede zenginleşmişlerdi. Hattâ yakın zamanlara, bilfarz Kurunu Vusta'ya taallük ettiği takdirde bile abide ve san'at eserlerinin tetkiki Orta Zaman tefekkür tarzını bize metinlerden daha iyi anlatmaktadır ve arkeolojiyi sadece tarihe yardımcı bir ilim gibi telâkki etmek, bunun ro'ünü küçültmek demektir.

Hasılı arkeoloji, vakayii tecessüm ettirmek kudretini yalnız başına haiz olan ve Michelet'nin tabiri veçhile tarihî bir basü badel mevz haline koyan yeni vesikalar meydana çıkarır.

Pek eski devirler mevzuu bahs olduğu takdirde hafriyat yapanlar yerdin teferruata ait parçalar değil, bütün bir medeniyet âlemi çıkarmışlardır. Nil vadisinin ilk esrarı meydana çıktıktan sonra bilgi ganîmetimiz her sene daha çok artmıştır.

Firavunların makarrından sonra sıra Mezopotamiya'ya geldi; hiyeroglifler okunduktan sonra çivi yazısı keşfedildi. Yunanı kadimde Miken hafriyatı Elenizm (Hélénisme) ve Hommere destanları hakkındaki nazariyatı kâmilin değiştirmiştir. Daha yakın zamanda, bundan takriben 30 sene evvel, Girit adasında hiç umulmıyan bir medeniyetin keşfi Ege meselesini bütün azametile ortaya atmıştır ki, bunun halli daha birçok araştırmalara lüzum gösterecektir.

Belki üzerinde ortaya çıkan meselelerde - hele Eti meselesinde - her yerdekenden daha büyük karışıklık bulunan muhtelif materielle dolu o kadar geniş Anadolu toprağında bu Ege meselesinin anahtarının saklı olmadığı ne malûm?

Esasen bu sahanın bir kısmında hemen hemen tam bir cehalet içindeyiz. Lidyalıların ve Likyalıların menşeleri, dilleri ve muhaceretleri hakkında cesaretsiz bazı faraziyeler ileri sürmekten başka yapılmış bir şey yoktur. Herhalde Anadolunun henüz başlamış olan sistematik istikşafı, mutlaka istikbalde umumî medeniyet tarihi için fevkalâde mühim neticeler verecektir.

Bu tarihin boşluklarını dolduracak olan bütün araştırmaları faydasız ve lüzumsuz diye mutlaka atmak mı lâzımdır?

Endişeleri arasında tarihî tetkiklere malûm olan ehemmiyeti vermekle Türkiye Cumhuriyeti Hükûmeti bilâkis nasıl dikkatli ve alâkalı bir gözle bu vadideki işleri takip ettiğini göstermektedir. Bugün eski devirler mevzuu bahis olduğu zaman müşkül sualler karşısında kalıyor ve bunlara dair bildiklerimiz gayri kâfi olduğu için işi az çok safiyane faraziyelerle geçiştiriyoruz. Ancak sistematik, saburane araştırmalarla ve vesaikın ilmî ve mukayeseli tetkiki sayesinde zulmette kalan vakayii, yavaş yavaş aydınlatmak kabil olabilir. İşte bunun içindir ki bilgimizin mutlak yokluğu karşısında yarın bir hakikat olması mümkün olan, hattâ en cüretkâr telkinleri bile kablettecrübe reddetmekten sakınmak lâzımdır.

İşte bu suretle tarihin en büyük mesnedi olarak kalan arkeoloji en eski zamanlar mevzuu bahis olunca, kendisi tekâmül tarih oluyor. Fakat diğer taraftan doğrudan doğruya ve asıl tarihten ayrı olarak çalışıyor, müze bir hırdavatçı dükkânı veyahut, demek istedikleri gibi sırtıcı bir mağaza değildir. Güzel san'atler üzerindeki tesiri san'at fikrinin tekâmülünde başlı başına bir fasıldır. Antika merakının bazı zamanlarda meş'um bir tesiri olduğunu maalmemnunîye teslim ederim. Fakat birtakım bariz hata ve mubalâgaların yanısıra nekadar da mes'ut neticeler meydana çıkarmıştır. Kurunuulâya ait büyük asarı atika kolleksiyonları en meşhur artistler için bir intihal membar değil, fakat feyyaz bir ilham kaynağı olmuştur. Bu eserler ölmüş bir maziye ait olmakla beraber büyük mübdiler tarafından anlaşılıp şerh ve tefsir edildikleri zaman yeni cereyanlar doğurmuş ve istidatları maziye irca etmek şöyle dursun, bilâkis istikbale çevirmişlerdir.

Bundan başka bu ilim ve sana't mülâhazalarının üstünde daha başka mülâhazalar vardır ki bunlar da siyasî ve hissî sahada ehemmiyetsiz addedilemez. Bizden evvelki nesillerin ne oluklarını araştırmaya, anlamaya bizi sevkedenden derin bir insiyaktır. İnsanlar mazi ile her türlü bağlarını birdenbire kesip, gözlerini yalnız maddî muvaffakiyetlere dikselerdi hayatları nekadar hazin, nekadar çıplak olurdu. Tabiidir ki her fert gibi, her ırk, her millet bilâkis üzerinde yaşadığı toprağa kendisini bağlayan kökleri araştırır.

